

А. А. Коваленко, С. Ю. Юхимець

ВІДТВОРЕННЯ ЖАНРОВИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ КИТАЙСЬКОМОВНИХ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ АНГЛІЙСЬКОЮ ТА УКРАЇНСЬКОЮ МОВАМИ

У статті досліджується проблема адекватного відтворення у перекладі стародавньої китайської поезії “ши” засобами української та англійської мов. Особливу увагу приділено особливостям перекладу культурно специфічної лексики, а саме реалій. Здійснено аналіз перекладацьких операцій, що застосовуються з метою відтворення семантики та прагматики художнього твору засобами типологічно неспоріднених мов.

Ключові слова: китайська поезія “ши”, реалія, перекладацькі операції.

В статье исследуется проблема адекватного воспроизведения в переводе древней поэзии “ши” средствами украинского и английского языков. Отдельное внимание уделено особенностям перевода культурно специфической лексики — реалий. Проведен анализ переводческих операций, применяемых с целью воссоздания семантики и прагматики художественного произведения средствами типологически неродственных языков.

Ключевые слова: китайская поэзия “ши”, реалія, переводческие операции.

The article deals with the problem of rendering the Chinese poetry 'shi' in English and Ukrainian translation. Special attention is paid to the peculiarities of translating realia. The translation operations employed to render the semantics and pragmatics of the Chinese belles-lettres literature by means of typologically distant languages have also been analyzed.

Key words: Chinese poetry 'shi', realia, translation operations

Постановка проблеми. Китай — країна з багатою культурою та історією. Китайська художня література завжди була предметом зацікавленості іноземних перекладачів, вражаючи своєю екзотичністю. Одним із найцікавіших жанрів китайської літератури продовж багатьох

століть є давньокитайська поезія “ши”. Англійською мовою вірші “ши” перекладають вже близько двох століть, а з появою та розвитком синології на території України стали перекладати й українською.

Оскільки переклад здійснюється не просто з однієї мови на іншу, а з культури на культуру, багато труднощів, які виникають в процесі перекладу, пов’язані з відмінностями в мовних картинах світу. Це яскраво відображається у художніх творах. За національну специфіку у них відповідає окремий клас безеквівалентної лексики — реалії. З того часу, як було написано вірші “ши”, було зроблено багато перекладів різними мовами світу, однак питання способів відтворення реалій у них розглянуто не було.

Актуальність роботи зумовлена необхідністю поглибленого аналізу відтворення реалій у китайськомовних художніх творах англійською та українською мовами. Китайська мова стає все більш популярною у наш час, а давньокитайська поезія є культурним багатством Китаю, яке передає національний колорит та світогляд народу. Покращення якості перекладів буде мати значний вплив на рівень обізнаності та розуміння китайської культури та літератури серед україномовного та англійськомовного населення. У зв’язку з цим **мета** статті полягає у визначенні способів адекватного відтворення реалій у віршах “ши” українською та англійською мовами. Реалізація поставленої мети передбачає розв’язання таких **завдань**:

– визначити загальну лінгвістичну характеристику віршів “ши” та уточнити зміст поняття “реалія”;

– розглянути та проаналізувати способи відтворення реалій у віршах “ши” при перекладі англійською та українською мовами.

Матеріалом дослідження є вірші давньокитайських поетів Лі Бо та Ду Фу “Печаль на яшмовому ганку”, “Осіньне повітря”, “При місяці згадую брата”, “Роздуми в тиху ніч”, “Проводжаю друга”, “Рано вранці виїжджаю з міста Боді”, “Пригощаю вином”, “Розважаю себе”, “Весняної ночі в Лояні чую флейту”, “Дивлюсь на водоспад в горах Лушань”, “Пісня про місяць над горою Емей”, “Струмуючі води”, “Ходжу по чистій річці” та переклад цих віршів англійською та українською мовами.

Аналіз останніх досліджень. Способи відтворення реалій розглядають В. Виноградов, Т. Казакова, О. Федоров, Л. Бархударов, С. Флорін та С. Влахов. В. Щичко у роботі “Китайська мова. Теорія

і практика перекладу” розглядає відтворення реалій власне китайської мови.

Виклад основного матеріалу. Поезія “ши” має строгий метр та строгий порядок чергування тонів, ієрогліфи можуть задавати певний асоціативний малюнок вірша, за кількістю ієрогліфів у рядку зазвичай бувають чотори-, п’яти- та семислівні. Вірші писали на теми життя народу, туги за рідними краями, кохання, веселих гулянь тощо. Через тісний зв’язок письменників із природою та навколишнім середовищем часто застосовувалися образи, що базувалися на явищах природи, що в більшості випадків розкривалося через загальну ієрогліфічну картину [5; 6].

Розглянемо підходи до тлумачення поняття “реалія”. Проаналізувавши довідкову та енциклопедичну літературу, ми виокремили такі тлумачення цього поняття: 1) предмет, явище, поняття (також міфологічне), що належить історії, культурі, побутовому устрою того або іншого народу, держави, згадка якої в тексті художнього твору дозволяє підкреслити специфіку і самобутність життя і свідомості цього народу; 2) лексичні одиниці, що пов’язані зі стилем життя громади, яка користується певною мовою з метою самовираження; 3) слова, що слугують для вираження понять, відсутніх в іншій культурі і в іншій мові, слова, що відносяться до культурних елементів, характерних тільки для однієї культури і відсутні в другій, а також слова, що не мають перекладу на іншу мову одним словом, не мають еквівалентів за межами мови, до якої вони належать; 4) слова (і словосполучення), що називають об’єкти, характерні для життя (побуту, культури, соціального та історичного розвитку) одного народу і чужі для іншого; будучи носіями національного і / або історичного колориту, вони, як правило, не мають точних відповідників (еквівалентів) в інших мовах, а отже, не піддаються перекладу “на загальних засадах” і вимагають особливого підходу; 5) моно- і полілексичні одиниці, основне лексичне значення яких вміщає традиційно закріплений за ними комплекс етнокультурної інформації, чужої для об’єктивної дійсності мови-сприймача [1: 27; 3: 47].

Проаналізувавши теоретичні джерела, ми обрали класифікацію В. Виноградова, у якій зазначено три види реалій, що часто трапляються у стародавній китайській поезії: етнографічні, реалії світу природи та ономастичні [2: 111].

Щодо їхнього відтворення вони також мають власні класифікації способів. Більшість з поданих способів співпадають. У методології перекладознавчого аналізу не існує усталених перекладацьких трафаретів для відтворення реалій. Це стосується не тільки локальних, а й широко відомих культурно специфічних понять. Будь-яка реалія може бути перекладена різними способами, які адекватно передають її семантику та прагматику. До того ж для оптимального відтворення культурної інформації можуть знадобитися не окремі процедури, а їхнє поєднання. Проаналізувавши дібраний у перекладах англійською та українською матеріал, ми виявили застосування таких способів відтворення культурно специфічної лексики: транскрибування, калькування, описовий переклад, контекстуальна заміна, функціональний аналог, змішаний спосіб [4; 2].

У ході проведення аналізу перекладів зазначених віршів було зроблено кількісну інтерпретацію застосування кожного способу серед реалій трьох видів та виявлено домінуючі способи відтворення для кожного з них. За отриманими результатами загалом серед трьох видів домінантним способом є калькування. Його застосовували у 43,5 % випадків при перекладі українською та у 49,4 % англійською. Другим за частотністю застосування є спосіб контекстуальної заміни. Частіше він з'являвся в українських перекладах (25,9 %), ніж в англійських (20 %). Третім є спосіб функціонального аналогу. До нього частіше вдавалися англійські перекладачі (15,3 %), ніж українські (13 %). Змішаний спосіб в основному застосовувався при відтворенні ономастичних реалій. Ним частіше користувалися при перекладі англійською (10,6 %), ніж українською (8,2 %). Протилежна ситуація із застосуванням транскрибування. В українських варіантах перекладу їх трохи більше (7,1 %), ніж в англійських (4,7 %). Що стосується описового перекладу, то він траплявся тільки в українських перекладах (2,3 %).

Наведемо приклади найбільш вдалого відтворення кожного зі способів на обидві мови перекладу.

Калькування:

浮云游子意	Пливучі хмари — то твої думки	A drifting cloud: the mind of a traveler
-------	--------------------------------------	---

Хмари у Китаї здавна були образом людини вільної і духом, і тілом, постійного мандрівника, відлюдника. Тому обидва перекладачі зберігають цю реалію у вигляді образу пливучих хмар, застосовуючи калькування [7].

Контекстуальна заміна:

清溪	Йдучи по чистій річці	These rivers so clear
----	-----------------------	------------------------------

Ієрогліф 溪 власне позначає невеликий струмок, але оскільки в китайській культурі річки відіграють значну роль, то заради збереження національного колориту було використано контекстуальну заміну в обох перекладах [6].

Функціональний аналог:

青山橫北郭	На північ гори над стіною височать	Beyond the north wall dark green mountains stretch
-------	--	--

郭 У стародавньому Китаї називали зовнішні оборонні стіни міст. У наш час це поняття можна вважати архаїзмом, та єдине близьке за значенням слово, яке б пояснювало це поняття є “стіна/a wall” [8].

Змішаний спосіб:

峨眉山月半輪秋	Половина місяця над горою Емей	Autumn moon over Emei Mountain
---------	--	---

Як вже зазначалося, більшість ономастичних реалій відтворюються саме змішаним способом. Ось яскравий приклад такого перекладу, де назва гори транскрибується, а саме слово “гора” калькується на обидві мови.

Транскрибування:

卜渝州	Спустився на Юджоу	Now, nearing Yuzhou ...
-----	---------------------------	--------------------------------

Транскрибування перекладачі застосовували лише у відтворенні ономастичних реалій. Наприклад, назва міста Юджоу перекладається саме транскрибуванням пінїньу 渝州.

愁杀荡舟人	Мучив дівчину, що йшла на човні
-------	--

Описовий спосіб було застосовано лише у перекладі українською. Саме поняття 舟人 означає човняр, проте у вірші йшлося про дівчину, що збирала квітки лотоса на воді. Тому, щоб зберегти персонаж, звернулися саме до описового способу.

Загалом можна сказати, що відібрані реалії було передано достатньо точно. В більшості випадків культурний колорит було збережено. Завдяки обраним способам відтворення читачі мають змогу не тільки зануритися в атмосферу Стародавнього Китаю, а й зрозуміти значення реалій. Значної важкості до процесу перекладу додає строгий метр віршів “ши”. Якщо ж китайська мова дає змогу поетам іноді опускати частини понять (один склад) без втрати закладеного автором значення, то іншими мовами це зробити неможливо.

Висновки. Вибір способів передачі реалій при перекладі є досить суб’єктивним та здебільшого залежить від перекладача, але у розглянутих відтворених іноземними мовами одиницях КСЛ найчастіше застосовувався спосіб калькування. Успішність використання певного способу перекладу залежить від реалії, стилю тексту, аудиторії, на яку він розрахований, тощо. Головне — якомога точніше передати її колорит та значення. Хоча, звичайно, не вийде передати ієрогліфічне тонування та загальний ієрогліфічний малюнок віршів “ши”, задача перекладачів — прагнути відтворити у читача мовою перекладу схожі з читачем мовою оригіналу асоціативні відповідники.

Перспективним вважаємо подальше дослідження відтворення реалій та інших жанрових особливостей українською та англійською мовами на матеріалі давньокитайської поезії.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ

1. Верещагин Е. М. Язык и культура. Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного / Е. М. Верещагин, В. Г. Костомаров. — М.: Русский язык, 1983. — 233 с.
2. Виноградов В. С. Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы) / В. С. Виноградов. — М.: Издательство института общего среднего образования РАО, 2001. — 224 с.
3. Влахов С. Непереводимое в переводе / С. Влахов, С. Флорин. — М.: Международные отношения, 1980. — 342 с.
4. Казакова Т. А. Стратегии решения задач в художественном переводе / Т. А. Казакова // Перевод и интерпретация текста: сб. науч. тр. / Ин-т языкознания АН СССР. — М., 1988. — С. 56–65.
5. Серебряков Е. А. Китайская поэзия X–XI вв. Жанры ши и ци / Е. А. Серебряков. — Л.: Изд-во ЛГУ, 1979—248с.
6. Тан Аошуан. Китайская картина мира. Язык, культура, ментальность / Тан Аошуан. — М.: 2012. — 271 с.

7. Шекера Я. В. Образ воды в давній китайській поезії // Вісник КНУ. Східні мови та літератури. — 2004. — Вип. 9. — С. 59–62. (6)
8. Cai, Zong-qi. How to Read Chinese Poetry: a guided anthology. — New York: Columbia University Press, 2008. Print.

REFERENCES

1. Vereschyagin, E. M. (1983). Yazik i kultura. Lingvostranovedenie v prepodavanii russkogo yazika kak inostrannogo [Language and culture. Linguistic and cultural studies in the teaching of Russian as a foreign language]. M. : Russkiy yazik [in Russian].
2. Vinogradov, V. S. (2001). Vvedenie v perevodovedenie (obschie i leksicheskie voprosy) [Introduction to translation (common and lexical problems)]. M.: Izdatelstvo instituta obshchego srednego obrazovaniya RAO [in Russian].
3. Vlahov, S. (1980). Neperevodimoe v perevode [Untranslatable in translation]. M.: Mezhdunarodnie otnosheniya [in Russian].
4. Kazakova, T. A. (1988). Strategii resheniya zadach v hudozhestvennom prevode [Strategies of solving problems in literary translation]. M. [in Russian].
5. Serebryakov, E. A. (1979). Kitayskaya poeziya X-XI v. Zhanry shi i ci [Chinese poetry of X-XI centuries. Shi and ci genres.]. L.: Izdatelstvo LGU [in Russian].
6. Tan Aoshuan (2012). Kitayskaya kartina mira. Yazik, kultura, mentalnost [Chinese world-view. Language, culture, mentality]. M. [in Russian].
7. Shekera, Ya.V. (2004). Obraz vody v davniy kitayskiy poezii [The water image in ancient Chinese poetry]. Visnyk KNU. Skhidni movy ta literatury [in Ukrainian].
8. Cai, Zong-qi. How to Read Chinese Poetry: a guided anthology. New York: Columbia University Press, 2008. Print. [In English].

Стаття надійшла до редакції 12.09.2018